

Zira Arap geleneğine göre itibarlı esirlere üzerinde verenin işareti ve damgası bulunan oklar bahşedilirdi (İbn Ebû'l-İsba', *Bedi'u'l-Kur'an*, s. 297). Böylece şair düşmanlarını kendilerinin esiri ve köleleri olmakla hicvetmiştir.

Bir halifenin vefat edip yerine oğlunun veya başka bir kimsenin geçmesi suretiyle tâziye ve tebrik vesilelerinin bir arada bulunduğu durumlar, şairlere bu iki temayı birleştirip iftînân sanatı gösterme fırsatı vermiştir. Hârûnürreşid'in ölümü üzerine oğlu Emîn'in halife olması vesilesiyle Ebû Nûvâs'ın, Vezir Ebû'l-Abbâs Fazl b. Rebî'a tâziye ve tebriklerini anlatan şu beyti bunun güzel birer örneğidir: *قَمَزَ أَبَا الْعَبَّاسِ عَنْ خَيْرِ هَالِكٍ / بِأَكْرَمِ حَيٍّ كَانَ أَوْ هُوَ كَانَتْ* (Ey Ebû'l-Abbâs! Vefat eden hayırlı bir kimsenin acısını, gelmiş veya gelecekler içinde en şerefli bir hayat sahibiyile unutmaya çalışman dileğimdir).

Muâviye ölünce oğlu Yezîd'i tâziye ve tebrik için şiirler yazan Abdullah b. Hermâm es-Selûlî'nin Yezîd'in huzurunda söylediği manzum ve mensur sözler tâziye ve tebrikin ustalıkla kaynaştırıldığı meşhur örnekler arasında yer alır (Ebû İshak el-Husrî, I, 49; İbn Ebû'l-İsba', *Bedi'u'l-Kur'an*, s. 297-298). Şu beytinde görüldüğü gibi: *أَصْبَرَ يَزِيدُ فَقَدْ فَارَقْتَ ذَا ثَقَّةٍ / وَاشْكُرْ حَبَاءَ* (Güvendiğin kimseyi yitirdin, Allah sabırlar versin Yezîd; sana hilâfet nasip eden Allah'ın ihsanına da şükret).

İbn Ebû'l-İsba'ın (Mısırlı) şu beytinde itâb ile i'tizâr temaları birleştirilmiştir: *أَعْرَضْتُ عَنِّي وَ لَمْ أَذْنَبْ وَ مَلَتْ إِلَى الْوَاشِي* (Hiçbir günahım olmadığı halde jurnalcıye kandin ve benden ayrıldın. Suçlu olduğumu farzet de ne olur beni affet; a.g.e., s. 299).

Aşağıdaki âyetle kısa bir ifade içinde va'd-va'id, tebşîr-tahzîr, medih-zem temaları en güzel şekilde birleştirilmiştir: *ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوْا وَ نَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جَنَّتٍ* (Sonra biz, Allah'a karşı gelmekten sakınmış olanları kurtarıp, zalimleri de orada diz üstü çökmüş vaziyette bırakırız; Meryem 19/72). Kur'an'da, tâziye ile fâhr temalarının kısa bir ifade içinde birleştirildiği ilginç bir iftînân örneği de şudur: *كَلَّ مِنْ عَلَيْهَا فَاَنْ وَ يَبْقَى وَجْهَ رَبِّكَ ذَوَالْجَلَالِ وَ الْإِكْرَامِ* (Yeryüzünde bulunan her şey fânidir, ancak yüce ve cömert olan rabbinin varlığı bâkidir; er-Rahmân 55/26-27). İlk âyetle yeryüzündeki bütün hayat sahibi varlıklara Allah tâziyede bulunmuş, ikinci âyetle ise ulu, cömert, yegâne bâki varlık olan zâtını övmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

Tehânevî, *Keşşâf*, III, 1156; Ebû İshak el-Husrî, *Zehrû'l-âdâb* (nşr. Ali M. el-Bicâvî), Kahire 1969, I, 49; Hatib et-Tebrîzî, *Şerhu Divânî 'Antere* (nşr. Mecîd Tarrâd), Beyrut 1412/1992, s. 166; İbn Ebû'l-İsba', *Tahrîrû'l-tahbîr* (nşr. Hıfî M. Şeref), Kahire 1383, s. 588-589; a.mlf., *Bedi'u'l-Kur'an* (nşr. Hıfî M. Şeref), Kahire 1377/1957, s. 295-299; Şehâbeddin Mahmûd el-Halebî, *Hüsnü'l-teveşşül ilâ şinâ'ati'l-teressül* (nşr. Ekrem Osman Yûsuf), Bağdad 1980, s. 309; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, VII, 173; Safiyüddin el-Hillî, *Şerhu'l-Kâfiyeti'l-bed'iyye* (nşr. Nesib Neşâvî), Dimaşk 1403/1983, s. 98; Bahâeddin es-Sübkî, *'Arûsü'l-efrâh* (*Şurûhu'l-Telhiş* içinde), Beyrut, ts. (Dârü's-sürûr), IV, 470; İbn Hicce, *Hizânetü'l-edeb*, Kahire 1304, s. 61; Sü-yûtî, *el-İtkân*, II, 87; a.mlf., *Mu'terekü'l-akrân fi i'câzi'l-Kur'an* (nşr. Ali M. el-Bicâvî), Kahire 1973, I, 388; İbn Ma'sûm, *Envârü'r-rebî'î* (nşr. Şâkir Hâdî Şükr), Necef 1388/1968, I, 320; Abdülğani b. İsmâil en-Nablusî, *Neferâtü'l-ezhâr*, Beyrut 1404/1984, s. 236-238.

İSMÂİL DURMUŞ

İFTİRA

(الإِثْرَاءُ)

Bir kimseye
işlemediği bir suçu isnat etme
anlamında ahlâk terimi.

Sözlükte “yalan söylemek, uydurmak, asılsız isnatta bulunmak” gibi mânalara gelen *iftirâ*, terim olarak “bir kimseye asılsız olarak suç, günah yahut kusur sayılan bir söz, davranış veya nitelik isnat etmek” anlamında kullanılmaktadır. Ancak günlük dilde iftira yaygın olmakla birlikte hukuk ve ahlâkta daha çok *ifk* ve *bühtan* terimleri, zina iftirası için de *kazf* kelimesi kullanılmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de iftira ve aynı kökten çeşitli kelimeler elli dokuz yerde geçmekte olup bunların çoğunda, “Allah hakkında yalan uydurma, O'nun birliği, yetkinliği ve aşknlığı ile bağdaşmayan iddialar ileri sürme” mânasında yer almaktadır (meselâ bk. Âl-i İmrân 3/94; el-En'âm 6/21, 93, 144). Bu âyetlerin birinde Allah'ın, kendisine ortak koşma dışında dilediği kimselerin bütün günahlarını bağışlayacağı ifade edildikten sonra, “Allah'a ortak koşan kimse yanlış bir inanç uydurup büyük bir günah işlemiş olur” denilmektedir (en-Nisâ 4/48). Diğer âyetlerde ise putpe-restlerin, Kur'an'ı Hz. Peygamber'in ter-tip ettiği yolundaki iddiaları (meselâ bk. Yûnus 10/38; Hûd 11/13, 35), yine onların putların tanrı olduğu inancını uydurmaları (Âl-i İmrân 3/24; el-En'âm 6/24; el-A'râf 7/53) ve Allah'a isnat ederek kendi

kafalarından hükümler koymaları (el-En'âm 6/138, 140) iftira kavramıyla ifade edilmektedir. Âyetlerde ifk kelimesi “yalan, iftira” (en-Nûr 24/11, 12; el-Furkân 25/4; Sebe' 34/43), bühtan da “iftira, asılsız iddia” (en-Nisâ 4/20, 112, 156; en-Nûr 24/16) mânasında kullanılmıştır. Fahreddin er-Râzî, Nisâ sûresinin, “Kim bir hata yapar veya kasıtlı günah işler de onu bir suçsuzun üzerine atarsa büyük bir bühtan ve apaçık bir günah yüklenmiş olur” mealindeki 112. âyetinde geçen bühtan kelimesini, “Din kardeşine kendisinde bulunmayan bir kusur ve kötülük isnat etmendir” diye açıklar (*Mefâtihu'l-gayb*, XI, 38-39). Kazf, terim anlamıyla Kur'an'da yer almamakla birlikte hadislerde hem genel olarak iftira hem de özellikle zina iftirası için kullanılmıştır (bk. Wensinck, *el-Mu'cem*, “kzf” md.). Meselâ büyük günahların sayıldığı bir hadiste, kötülükten habersiz iffetli bir kadına zina iftirasında bulunmak bu günahlar arasında gösterilmiştir (diğerleri Allah'a ortak koşmak, büyüculük, haksız yere adam öldürmek, tefecilik, yetim malı yemek, savaştan kaçmaktır [Buhârî, “Veşâyâ”, 23, “Hudûd”, 44; Müslim, “İmân”, 144, “Veşâyâ”, 10]). Bir mümine kâfir diyerek iftira eden kimse-nin onu öldürmüş gibi günah işlemiş sayılacağını belirten hadiste (Buhârî, “Edeb”, 44; Tirmizî, “İmân”, 16) ve iftirayı insanın âhiret hayatını iflâsa götüreceği olan kul hakları arasında gösteren hadislerde de (Müslim, “Bîr”, 60; Tirmizî, “Kıyâmet”, 2) iftira anlamında kazf kelimesi geçmektedir.

Müslümanları kötü huy ve davranışlardan uzak tutmaya çalışan Hz. Peygamber onları iftira konusunda da uyarmıştır. Bilhassa İslâm'a yeni girenlerden biat alırken Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık ve zina yapmamak, hayırlı işlerde Resûlullah'a karşı çıkmamak gibi içti-mâi ve siyasî önemi bulunan prensipler yanında iftira etmemeyi de zikredip söz alması (İbn Hişâm, II, 73-75; İbn'ul-Esrî, II, 96), aynı şartların Resûl-i Ekrem'e biat etmeye gelen kadınlar heyetinden de istenmesi (el-Mümtehhine 60/12) anlamlıdır.

“Müminler ancak kardeşler” (el-Hucurât 49/10); “Sizden biriniz, kendisi için istediğini başkası için de istemedikçe iman etmiş sayılmaz” (Buhârî, “İmân”, 7; Müslim, “İmân”, 71, 72); “Müslüman, diğer müslümanların elinden ve dilinden zarar görmediği kimsedir” (Buhârî, “İmân”, 4, 5; Müslim, “İmân”, 64, 65) gibi âyet ve hadislerle genel olarak doğruluk, dürüstlük

ve adaleti emreden; yalancılık, haksızlık, suizan gibi kötülükleri yasaklayan hükümler, insanların birbirine asılsız suç ve kusur isnat etmelerini de önlemeyi amaçlamaktadır. Sa'd b. Ebû Vakkâs'a iftira ederek onun Hz. Ömer tarafından kumandanlıktan alınmasına sebep olanlardan Üsâme b. Katâde'nin daha sonra Sa'd'ın bedduasıyla başına gelen felâketlere dair rivayetler (İbnü'l-Esîr, III, 5-6), ilk İslâm toplumunda iftiranın ağır bir günah olarak algılandığına işaret etmesi bakımından ilgi çekicidir.

İslâm'da iftira haram kılındığı gibi asılsız olması muhtemel haberlere doğrudan doğruya gibi ilgi göstermek ve bunlara araştırmadan inanmak da yasaklanmıştır (el-İsrâ 17/36; el-Hucurât 49/6). Kur'an-ı Kerim'de, Hz. Âişe'ye yapılan iftira (bk. İFK HADİSESİ) karşısında müslümanların tutumu değerlendirilken bütün müminlerin, böyle bir habere hemen inanmayıp iftiraya uğrayan hakkında hüsnüzanda bulunmaları gerektiği vurgulanmakta, bu tür asılsız isnat ve iftiraların yayılmasından hoşlananların dünyada ve âhirette ağır bir şekilde cezalandırılmayı hak ettikleri bildirilmektedir (en-Nûr 24/12, 19). İslâm ahlâkında, ilke olarak insanlar aleyhinde onları kötüyeyici ve incitici mahiyetteki her türlü konuşma ve dedikodu yasaklanmıştır (bk. GIYBET). Birinin aleyhinde yapılan konuşmanın gerçeğe dayanması onu giybet olmaktan çıkarmaz. Nitekim Hz. Peygamber bir kişiyi kendisinde bulunan bir kusurla anmanın giybet, ona asılsız bir kusur veya suç isnat etmenin ise iftira olduğunu bildirmiştir (Müslim, "Bir", 70; Tirmizî, "Bir", 23). Kur'an'da müminlere kendilerinin, ana babalarının ve yakınlarının aleyhine bile olsa adaleti yerine getirmeleri emredilirken (en-Nisâ 4/135; el-Mâide 5/8; el-En'âm 6/152) aynı zamanda bu emrin, asılsız isnat ve iftiralara uğrayan mâsum insanların koruma görevini de kapsadığı muhakkaktır.

İslâm ahlâk literatüründe zina isnadı dışında iftira konusu üzerinde özel olarak durulmamışsa da genellikle hak, adalet, dürüstlük ve sevgiyle alâkalı pek çok konu işlenirken aynı zamanda iftira gibi insan onurunu zedeleyici mahiyetteki hak ihlallerine dair gerekli bilgiler verilmiş ve çeşitli yorumlar yapılmıştır. İftira bir yalan türü olup ahlâk kitaplarında geniş yer verilen yalanla ilgili bahisler (meselâ bk. Râgıb el-İsfahânî, *ez-Zerî'a*, s. 270-283; Mâverîdî, s. 253-260) iftira konusu bakımından da önem taşımaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, "fry" md.; a.mlf., *ez-Zerî'a ilâ mekârimi's-şerî'a*, Kahire 1405/1985, s. 270-283; *Lisânü'l-'Arab*, "efk", "bht", "fry", "kzf" md.leri; *Tacü'l-'arûs*, "efk", "bht", "fry", "kzf" md.leri; Wensinck, *el-Mu'cem*, "efk", "bht", "fry", "kzf" md.leri; Buhârî, "İmân", 4, 5, 7, "Veşâyâ", 23, "Hudûd", 44, "Edeb", 44; Müslim, "İmân", 64, 65, 71, 72, 144, "Veşâyâ", 10, "Bir", 60, 70; Tirmizî, "İmân", 16, "Kıyâmet", 2, "Bir", 23; İbn Hişâm, *es-Sire*, II, 73-75; Mâverîdî, *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn*, Beyrut 1978, s. 253-260; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, X, 14-15; XI, 38-39; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 96; III, 5-6; Zehebî, *el-Kebâ'ir*, Beyrut, ts. (Dâru ihyâi't-türâsî'l-Arabî), s. 101-102.

MUSTAFA ÇAÇIRCI

İFTİTAH TEKBİRİ

(bk. TEKBİR).

İĞÂL

(الإِغَال)

Beytin sonunda muhtevayı pekiştirmek, güzelleştirmek, açıklamak veya mübalağa amacıyla ek bir kayıt getirme şeklindeki itnâb türü (bk. ITNÂB).

İĞÂR

(الإِغَار)

Abbâsîler döneminde haraç indirim ve muafiyetlerini veya standart bir verginin tediyesinin doğrudan hazineye yapılması imtiyazını ifade eden terim (bk. HARAÇ; İKTÂ).

İGDİR

Oğuz boylarından biri.

Kâşgarlı Mahmud (XI. yüzyıl) İğdir boyunu on dördüncü sırada zikretmiş ve damgasının şeklini de vermiştir. Boyun adı Reşîdüddin'in *Câmî'u't-tevârih*'inin basmaları ile birçok yazmasında Yikdir biçiminde kaydedilmiş, mânasının "iyilik, büyüklük ve yiğitlik", ülüşünün "aşıklı" ve onkununun da (totem kuşu) çakır olduğu belirtilmiştir. Reşîdüddin'e dayanan Yazıcıoğlu Ali ise (XV. yüzyılın birinci yarısı) boyun adını doğru olarak İğdir şeklinde yazmış, ülüşünün "aşıklı ve kıç" olduğunu bildirmiştir.

XVI. yüzyılda İğdir boyuna ait kırk üç köy ve ekinlik adı geçmektedir. Bu sayı ile

İğdir, Çepni boyu ile birlikte onuncu sırada yer almaktadır. Kırk üç yer adından bugün ancak on dördü ismini koruyabilmiştir. Bu yüzyıldaki İğdir yer adlarından sekizinin Kastamonu sancağında görülmesi, yöreye kalabalık sayıda bir İğdir kümesinin yerleşmiş olduğunu ortaya koymaktadır. Yine aynı yüzyılda Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde İğdir oymakları vardı ki bunlar umumiyetle Adana yöresinden Menteşe (Muğla) yöresine kadar uzanan Güney Anadolu ile Güneybatı Anadolu'da yurt tutmuşlardı. Adana çevresiyle Yüreğir ovasında ikisi küçük, biri onlardan daha büyük olmak üzere üç İğdir oymağı yaşamaktaydı. Bunlardan Sarı Hamzalı adını da taşıyan beş obaya ayrılmıştı. Ayrıca Tarsus'un kuzeybatısında yaşayan Gökçeli boyunun obaları arasında da İğdir adlı iki küçük oba mevcuttu. Bu husus Gökçeli boyunun İğdirler'den olduğunu akla getirmektedir.

XVI. yüzyılda Türkiye'deki en kalabalık İğdir topluluklarından biri İçel sancağında yurt tutmuştu. Bu İğdir topluluğu, II. Bayezid devrinde İçel'in Karataş kazasında dokuz köyde oturmaktaydı. Aynı dönemde sancağın Mut kazasında da İğdirli adlı 111 vergi nüfuslu büyük bir köy görülmektedir. Bunların başında bulunan İğdir oğlu, 1486 yılında Osmanlı Devleti'ne itaat eden Varsak beyleri arasında anılmakta olup onun nesli İğdirli'ye bağlı 178 vergi nüfuslu Üç Başlı köyünde yaşamaktaydı. Silifke yöresinde yaşayan büyük Bozdoğan boyunun Niğde civarına göç etmiş kolu içinde de doksan üç ve yetmiş beş vergi nüfuslu İğdir oymakları mevcuttu. Bu husus, İğdirler ile Bozdoğanlar arasında kabilevi bir akrabalığın söz konusu olabileceğini ortaya koymaktadır.

Aynı yüzyılda Teke sancağında (Antalya ili) 272 vergi nüfuslu bir İğdir oymağı yaşadığı gibi İğdir isminde bir nahiye ile beş de köy vardı. Bu durum, İğdirler'den kalabalık diğer bir kümenin de Teke sancağında yerleştiğini göstermektedir. Nitekim Yazıcıoğlu Ali, Antalya'nın Selçuklu Hükümdarı I. Gıyâseddin Keyhusrev tarafından 603 (1207) yılında fethi üzerine yöredeki ovaların ve ormanlık alanların İğdirler'le dolduğunu yazarak burada kendi zamanında kalabalık bir İğdir kümesinin yaşadığını bildirmektedir. Ayrıca yine XVI. yüzyılda, Hamid sancağının (İsparta-Burdur illeri) Eğirdir (Eğridir) kazasında yetmiş iki vergi nüfuslu bir İğdir oymağı mevcut olduğu gibi Menteşe sancağında (Muğla ili) Horzumlu (Hârizm) oy-